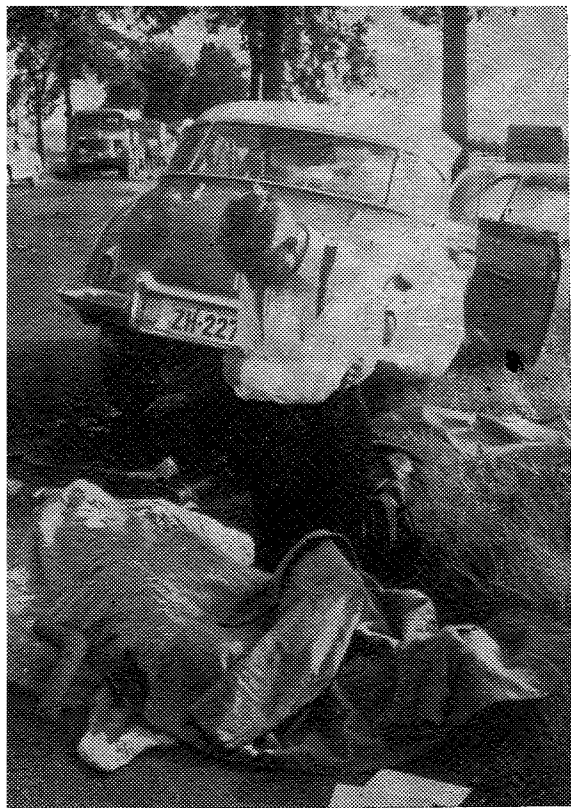

U ziet hier een der meest vertrouwde beelden van het moderne snelverkeer. Een auto tegen een boom, een overleden slachtoffer, met een jas bedekt, een voorbijganger, die geholpen heeft en bidt bij het lijk. Het is bijna als de pest in de middeleeuwen, als de kanker in onze tijd, een onvermijdelijke gewone doodsoorzaak.

Als er een zondag mooi weer is, staan de kranten maandag vol met de verslagen van ongelukken. Blijkbaar zijn talloze mensen niet in staat om met verantwoordelijkheid met het gevaarlijke moderne speelgoed om te gaan. Men geeft kinderen geen pistolen in handen, men geeft grote kinderen wel auto's in handen en het gevaar trekt en de snelheid is de moderne duivel, die lacht bij elke overwinning. In het groot en in het algemeen gesproken lijkt het mij zeker dat er over het algemeen te hard wordt gereden, te hard op wegen, die daarvoor niet geschikt zijn. Men kan jeugd opvoeden, voetgangers opvoeden, examens voor automobilisten verzwaren, men kan een stad of een weg vol verbodsbepalingen plaatsen, men kan premies uitloven, vlaggen in top hijsen wanneer er geen doden vallen, maar onmiskenbaar is het feit: er wordt te hard gereden, waardoor de doden vallen bij voorzichtigen en onvoorzichtigen.

Het verleggen van de maximum snelheidsgrens tot 50 km per uur in de bebouwde kom heeft verbetering gebracht, wat zou er tegen zijn een stelsel van maximum snelheden te ontwerpen, in overeenstemming met de aard van de wegen? Wat zou er tegen zijn om de auto's zo te bouwen dat men gebonden is aan een bepaalde snelheid? De mens in de auto moet beschermd worden tegen zichzelf. Het gaspedaal is een veel te gemakkelijk instrument. Het zal er eens van moeten komen. Een duur politieapparaat? Ja zeker, maar beter dan gemiddeld 6 doden per zondag. Een storm van verontwaardiging uit sommige automobilistenkringen? Toe dan maar. Protesten van autofabrikanten? Ja, maar liever heelhuids thuis, een uur later. Het moderne levenstempo eist? Wat eist? Doden eist het. Rijen doden.

MENS en Wereld

Juist en onbevredigend

Indeloos triest is het lot van de tallozen die tengevolge van de 2e wereldoorlog of door dictatoriale regimes vluchtten, in ballingschap gingen of werden gezonden en die heen en weer zeulen of in ellendige kampementen het bestaan rekken. Het is in veel opzichten een onmenselijke wereld, waar wel geformuleerd werd dat ieder mens, ongeacht zijn ras, afkomst, levensovertuiging een nationaliteit en een vast domicilie mag hebben maar in de werkelijkheid tallozen noch het een noch het ander bezitten. Het vraagstuk der D.P.'s, der concentratiekampen, der ballingen is een schande voor het mensengeslacht dat gedwongen is op deze kleine en langzamerhand overvolle planeet samen te leven.

Ons land heeft zijn goede naam bij de andere landen mede te danken aan het feit, dat altijd de grenzen hebben opengestaan voor hen, die, om welke onmenselijke reden dan ook, vervolgd, hier een toevlucht konden vinden. Afkeer van wreedheid, zwaar laten wegen van de ethische wet, „wat gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander niet” en, bij de leidende figuren, een afkeer van dogmatisme en fanatisme kenmerken ons land.

Het is met deze eigenschappen als basis, dat mej. Ten Broecke Hoekstra in de bres sprong voor de 37 verstekelingen uit Indonesië, die hier een toevlucht kwamen zoeken. Het besluit om hen terug te zenden van de regering noemde zij onaanvaardbaar, omdat het „volkomen in strijd is met ons menselijk gevoel”.

Mej. Ten Broecke Hoekstra was zich ervan bewust, dat het hier verstekelingen betrof en dat er bepaalde regelingen en conventies zijn t.a.v. deze lieden, die geen of onvoldoende papieren kunnen tonen maar dit diende door de regering opzij te worden gezet omdat hier mensen in nood geholpen moesten worden. Zij achtte dit regeringsbesluit in strijd met de universele verklaring van de Rechten van de Mens.

De regering, bij monde van minister Samkalden, verdedigde het beleid in deze door op te merken dat aan humanitaire overwegingen grote aandacht is besteed, dat er, na zorgvuldig onderzoek, geen voldoende termen aanwezig waren om de verstekelingen toe te laten, dat

volgens hem „geen gevaar was te duchten bij terugkeer in Indonesië” en dat de regering, door deze 37 mensen toe te laten, in hoge mate onrechtvaardig zou handelen t.a.v. vele anderen, die hun uiterste best doen de vereiste papieren wel te kunnen tonen.

En hier ligt o.i. de kern van de zaak. Van tweeën een; óf men laat de verstekelingen toe en schaft dan alle regelingen t.a.v. mensen als zij af, óf men houdt zich aan de overeenkomsten tenzij er, op goede gronden, mag aangenomen worden dat er levensgevaar bestaat.

Blijkbaar was het betoog van de minister zo overtuigend dat een grote meerderheid van de kamer de motie van de heer Bruins Slot, die deze na de interpellatie indiende verwierp. En moeten wij het nu zo stellen, dat deze kamermeerderheid bestaat uit harteloze formalisten en de menselijkheid alleen te vinden is bij de voorstemmers? Moeten wij aannemen, dat de regering, met de minister van justitie voorop, bestaat uit dorre juristen en letterknechten? De vraag stellen is deze beantwoorden. De interpellatie sierde Mej. Ten Broecke Hoekstra, de verdediging sierde de minister. Het lijkt ons dat de interpellante, op de plaats van de minister niet anders had kunnen handelen, het lijkt ons niet ondenkbaar dat de minister, als gewoon kamerlid, deze interpellatie had kunnen houden. En hier schuilt nu juist de tragiek van het geval. De minister verdedigt waarden zonder welke van een werkelijke samenleving geen sprake is, de handhaving van een rechtsorde. De interpellante verdedigt waarden zonder welke geen samenleving mogelijk is, menselijkheid en hulp in nood. Wie in deze oordeelt en vooral veroordeelt moet weten dat de wit-en-zwart-redenering, dat de morele veroordeling uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk is.

En alle mensen van goeden wille zullen het erover eens zijn, dat deze zaak tot een politieke rel te maken in ieder geval onmenselijk is. Met afschuw en walging lazen wij in „De Telegraaf” de stukjes waarin de heer Gans de minister, even dom als gemeen, aanvalt. Uit al onze kracht medewerken aan de opbouw van een wereld waarin men niet verjaagd wordt, dat is wat te doen staat.

B.

KRITISCH ALLERLEI

Laat ons deze K.A. beginnen met een citaat uit de r.k. „Volkskrant” van 28 september: „De geschiedenis van het A.M.F., het Apostolaat Minderbroeders Friesland (dat in oktober 25 jaar bestond, Red.) begint met de aankoop van een villa aan de Stationsweg te Drachten door de pater provinciaal pater Caminada OFM, die zich voor deze gelegenheid, om geen weerstanden te wekken, in burgerkleren had gestoken. Gezien de te verwachten tegenkanting moest hij de bestemming van de woning verhullen. Tegenover de zoons van oud-burgemeester Bruins Slot, beiden predikant, die hem de villa verkochten, verklaarde hij daarom desgevraagd er een pension voor ongehuwde heren in te vestigen. Op 11 mei 1933 kwamen de eerste „ongehuwde heren”: twee paters en twee broeders van de minderbroederorde, die in „Villa Burgemeester”, zoals het huis werd genoemd, een nauwgezet kloosterlijk leven begonnen.”

Men zou kunnen zeggen: een handige zet van pater Caminada. Het staat, volgens de Grondwet, iedere Nederlander vrij propaganda te maken voor zijn levensovertuiging. Waarom zouden rooms-katholieken dit in het sterk onkerkelijke en protestantse Friesland niet mogen? En omdat pater Caminada kennelijk vreesde, in Drachten geen klooster te kunnen vestigen als men achter zijn identiteit kwam, hulde hij zich in een gewoon colbert. Zó slaagde hij er in de „Villa Burgemeester” te kopen en er paters en broeders van zijn orde in te vestigen. Natuurlijk hebben alle Nederlanders het recht, hun levensovertuiging verder uit te dragen, maar deze methode zal iedereen, die zijn overtuiging openlijk belijdt, toch wel tegen de borst stuiten.

„Ja, maar pater Caminada zal vermoedelijk ook niet con amore deze slinkse weg hebben gekozen,” zal men ons tegenwerpen, „want aan die vrijheid om zijn levensovertuiging te verkondigen bood het Friesland van 25 jaar geleden geen al te grote kansen”. Akkoord, maar hoe zou men denken van de mogelijkheden in de stad Utrecht van 1958? Want ook daar en nu weer kiest het rooms-katholicisme de methode van de (zacht uitgedrukt) verhulling om zich in niet-rk-gezinnen binnen te dringen! Het bewijs? Een citaat uit het „Nieuw Utrechts Dagblad” van 9 oktober:

„De propaganda, die de rk-St. Maartenslibrije voert voor haar nieuwe filiaal op Hoograven, heeft de directrice van de Openbare Leeszaal en Bibliotheek aanleiding gegeven zich met een klacht te wenden tot de wethouder van Onderwijs. De St. Maartenslibrije vaart niet onder zuivere vlag, aldus mevr. E. J. Zwager-Gehner:

de rooms-katholieke instelling laat namelijk bij haar propaganda als het ware angstvallig de aanduiding r.k. weg en noemt zich uitsluitend „Openbare Leeszaal”. Het publiek wordt hierdoor misleid en kan niet meer onderscheiden of nu de Algemene Openbare Leeszaal (Voetiusstraat 2) of de rooms-katholieke openbare leeszaal (Kromme Nieuwe Gracht 25) wordt bedoeld.” Mevrouw Zwager wijst er de wethouder op, dat de lezers van de St. Maartenslibrije niet vrij zijn in de keuze van hun lectuur, maar dat deze onderworpen is aan het advies van de r.k. Informatiedienst inzake lectuur. Desondanks is in Hoograven omgeroepen „Bezoekt de openbare leeszaal”, zonder r.k. Dit dus niet in Friesland anno 1933, maar in Utrecht anno 1958.

Hoe zonderling men in r.k.-kring omspringt met het begrip „openbaar” — als het in zijn kraam tepas komt — blijkt ook al uit de weigering van het „Delfts Katholiek Dagblad”, een advertentie op te nemen van de gemeenschap Delft van het Humanistisch Verbond, waarin mededeling werd gedaan van een openbare bijeenkomst, waar de rooms-katholieke drs. J. de Valk uit Rotterdam zou debatteren met de humanist A. van der Kooy. Het blad beroept zich erop, dat het een eigen verantwoordelijkheid heeft tegenover zijn lezerskring en licht zijn weigering o.m. hiermee toe: „Men zal voor het standpunt van het D.K.D. mogelijk nog meer begrip hebben, wanneer men weet, dat er onder de drie bestuursleden (van het Humanistisch Verbond, Red.), die deze avond aankondigden, twee afvalligen zijn. Terwijl men bovendien maar moest afwachten, welke mening de uitgenodigde katholiek zou verkondigen”, waarbij uit de doeken wordt gedaan, dat drs. De Valk lid is van de groep „Plein 1958”, die kennelijk bij de hoofdredactie van het D.K.D. in een kwade reuk staat.

Men krijgt menigmaal de sterke indruk, dat bepaalde rooms-katholieken het openbare gesprek — zeg: debat — met andersdenkenden niet aandurven, niet aankunnen. In Delft had men de opgelegde kans, het tegendeel te bewijzen, de openbaarheid in ieder opzicht aan te durven, ook door middel van advertenties. Inderdaad, prof. Rogier gij hebt gelijk: „Wij leiden onze mensen te weinig op tot zelf denken, zelf onderzoeken, zelf beslissen en te veel tot een passief alles overlaten aan de kerkelijke overheid. Het is alweer zowat een halve eeuw geleden dat een priester uit het bisdom Haarlem zich in een debat met Henri Poels liet ontvallen dat de bisschop, als hij maar priesters genoeg had, aan elk gezin een geestelijke adviseur, een moderator moest toevoegen. Ik ben

overtuigd, dat talloze Nederlandse priesters en leken het idee nog zo gek niet vonden, want dat een katholiek kon lopen zonder geleid te worden was uitgesloten. Denkt men daarover vandaag algemeen anders?”, vroeg prof. Rogier in zijn scherpe, opzienbarende rede, welke hij op 28 september tijdens de Sint Adelbert-landdag in Nijmegen heeft gehouden, en hij meende, tot zijn grote spijt, daarop ontkennend te moeten antwoorden. Dat zijn (betrekkelijke) pessimisme een hechte basis heeft bewijzen de bestuurders van de rk. St. Maartenslibrije in Utrecht en de hoofdredactie van het Delfts Katholiek Dagblad, die beiden op hun wijze aantonen, dat prof. Rogier bij de bestrijding van wat hij noemt „kasplant-katholiciteit” het gelijk aan zijn zijde heeft.

Op 24 oktober is de „Dag der Verenigde Naties” gevierd o.m. met een waarlijk internationaal concert: New York zond Arthur Honegger's vijfde symfonie uit, een cellosone van Bach (gespeeld door Pablo Casals) en een korte toespraak van Dag Hammarskjöld, Parijs het dubbelvioolconcert van Bach (Menuhin en Oistrach) en Genève het slotkoor van Beethovens Negende symfonie. Een groot deel van de zenders in het vrije westen stuurde die concertfragmenten in hun geheel de ether in, alleen de Nederlandse radio gaf slechts het eerste deel. Hulde aan de VPRO, die er haar gehele vrijdagavond-zendtijd voor afstond. Maar om 9 uur kwam de VARA aan het woord — letterlijk, want het zond een hoorspel uit — zij vond het kennelijk niet de moeite waard, méér aandacht aan de „Dag der Verenigde Naties” te wijden.

„Wij aarzelen niet het een nationale blamage te noemen, dat dit concert niet in zijn geheel is uitgezonden. Een ergerlijk staaltje van kortzichtig particularisme in een land, dat zich nota bene altijd tegen bekrompen nationalisme heeft verzet,” schreef het „Nieuw Utrechts Dagblad” over deze aangelegenheid, een oordeel, waarbij wij ons onvoorwaardelijk aansluiten.

Mevrouw mr. J. M. Stoffels-Van Haften heeft in de VN-vergadering duidelijk uiteen gezet, waarom zij — en dus kennelijk, de Nederlandse regering — weinig begrip kan opbrengen voor de apartheidspolitiek in Zuid-

Afrika. Zij zei o.m., volgens het verslag in de NRC van 21 oktober: „Men heeft ons verteld, dat scheiding van rassen niet hetzelfde is als discriminatie en dat het onder zekere omstandigheden in het belang kan zijn van de bevolking van een land, dat door twee zeer verschillende rassen wordt bewoond, de rassen apart te houden en hen in staat te stellen elk een eigen leven te leiden, maar wij betwijfelen zeer of dit waar is, vooral als een van de rassen niet schijnt te wensen, dat het wordt afgezonderd. Ook koesteren wij bange twijfel ten aanzien van de mogelijke gevolgen van zulk een politiek op den langen duur, vooral wanneer dat deel der bevolking toevallig verreweg het talrijkst is. In ieder geval zijn wij ervan overtuigd, dat rassenscheiding in strijd is met de verklaring van de rechten van de mens.”

Is het dan niet op z'n minst zonderling later te vernemen, dat de Nederlandse delegatie zich heeft onthouden van stemming t.a.v. een motie, waarin de apartheidspolitiek in Zuid-Afrika werd veroordeeld?

Ondanks alle narigheden in Little Rock gaat het kennelijk, wat de afschaffing van de rassenscheiding betreft, in de Verenigde Staten de goede kant op. De United States Information Service (USIS) meldt, dat — volgens de Voorlichtingsdienst van het onderwys in het Zuiden — nu ongeveer 400.000 van de bijna drie miljoen negerleerlingen „gemengde” scholen bezoeken. In Missouri kunnen zelfs al rond 95 procent van alle negerkinderen „gemengde” scholen bezoeken.

Is het dan niet begrijpelijk, dat Ernest Wilkins, een gekleurde jurist die de VS-onderminister van arbeid is voor internationale aangelegenheden, kort geleden met vreugde kon verklaren, dat „de Amerikaanse neger in snel tempo tot maatschappelijke gelijkheid met de blanke komt, dat hij onder veel betere omstandigheden leeft dan vroeger en dat die omstandigheden nog steeds verbeteren?” Deze snelle vooruitgang, zei hij verder — ook alweer volgens de USIS — kan mogelijk de ondergrond zijn van de incidenten, die de opheffing van de rassenscheiding op de openbare scholen in Little Rock vertragen, maar — en hierop legde hij de nadruk, — „de vooruitgang kan niet worden tegengehouden”. Een bemoedigend geluid!

HAAR LAATSTE BRIEF

Verwijt mij niet dat ik lichtzinnig was omdat ik liefgehad heb zonder trouw en zonder tranen heenging. Want een vrouw komt nooit, als zij bij voorbaat niet genas, de wond te boven ener tederheid die op toekomstig leven is gericht. Ik moest mij wel hernemen voor een plicht waartoe ik ongemerkt ben voorbereid.

Zeg zacht mijn naam, en ik ben in 't vertrek: de bloemen staan weer in de vensterbank, de borden in het witte keukenrek.

Want meer van mij bevindt zich in die klank dan in de jeugd waarom je van mij houdt, mijn bijna-jongensborst, mijn haar van goud.

Uit: M. Nijhoff, Nieuwe Gedichten, Amsterdam (N.V. Em. Querido Uitgeversmij.) 1956.

Herdenking tien jaren Humanistisch Thuisfront

Het humanistisch militair tehuis „De Leemberg” te Nunspeet was op 25 oktober 1958 de plaats van samenkomen van allen, die bij het 10-jarig bestaan van het Humanistisch Thuisfront van hun belangstelling wilden getuigen. Er heerste een blijde stemming, mede door de mooie bloemstukken en de lichte tonen van een klein orkestje. De voorzitter van het Humanistisch Thuisfront, de heer E. A. Vermeer, sprak een rede uit, die, o.m. werd aangehoord door de vertegenwoordiger van de minister van Oorlog, overste Woensdrecht, de vertegenwoordiger van de chef van de generale staf, generaal-majoor Mus, de burgemeester van Nunspeet en vele andere gasten.

De spreker schetste de belangrijkste punten uit de geschiedenis van het Thuisfront, wees op de weerstanden die binnen en buiten de eigen kring moesten worden overwonnen en op de bescheiden maar onmiskenbare groei die de activiteiten van het Thuisfront kenmerkt.

In 1948 bevonden zich tienduizenden jonge Nederlanders als militair in Indonesië. De zorgen en noden van hen daarginds en van de mensen hier vroegen de aandacht. De vraag rees, ook in humanistische kring, wat er gedaan kon worden. In onze kringen heerste aanvankelijk enige verwarring. Ervaring, hoe het thuisfrontwerk aangevat moest worden, ontbrak. Te veel had men zich tevreden gesteld met de gedachte, dat de maatschappelijke problemen zich met een verandering van de structuur der samenleving zouden oplossen. Toen eenmaal in 1948 het Thuisfront was opgericht, vond het toch belangstelling en kon het isolement van buitenkerkelijk Nederland op dit gebied worden doorbroken. Het verwijt werd wel geuit, dat de verzuiling erdoor werd bevorderd. In feite kan het werk der geestelijke verzorging niet worden gedaan zonder te wortelen in een levensovertuiging. Daarbij werd bovendien gestreefd naar zoveel mogelijk samenwerking. Die samenwerking werd helaas meestal afgewezen, hoewel het humanisme zijn bijdrage levert in de grote worsteling om het behoud van de westerse mens.

End 1950 werd met het eerste, militaire tehuis gestart en wel te Amersfoort. Er werd niet alleen ontspanning geboden, maar ook de mogelijkheid tot creatieve activiteit als pottenbakken, beeldhouwen, fotograferen, houtbewerken, schilderen. Vele honderden zijn, geestelijk iets rijker, door de tehuizen gegaan.

In 1951 zegde de minister van Oorlog een financiële bijdrage aan het Humanistisch Thuisfront toe op dezelfde voet als de protestantse en katholieke thuisfronten. In 1953 volgde de opening van het tehuis te Havelte. Aanvankelijk kon dit tehuis 's zomers niet voor militairen open zijn; thans maakt een behoorlijke barak een continu bedrijf mogelijk. In 1954 zagen wij de opening van De Leemberg. Dit jaar werd een begin gemaakt met de bouw van een vierde tehuis, nabij de legerplaats „t Harde”. De tehuizen hebben onschatbare diensten bewezen. Zij hebben een wezenlijke taak, n.l. voor de mannen iets te stellen in de plaats van het ouderlijke huis.

Het Humanistisch Thuisfront is voorts gericht op de geestelijke verzorging. Aalmoezeniers en veldpredikanten doen veel voor de militairen, doch het Humanistisch Thuisfront zal niet kunnen rusten, voordat ook de humanistische raadslieden hun plaats zullen hebben oververd. In 1952 werd het humanistische bezinningscentrum geopend, waarvoor het Humanistisch Verbond „De Ark” beschikbaar stelde.

Ook nu was het begin bescheiden; er mochten per jaar twaalf bijeenkomsten worden gehouden van ieder maximaal dertig deelnemers, en ook nu weer was er enige tegenwerking. Het werk is belangrijk. Militairen, die de vormingsbijeenkomsten volgden, getuigen in hun brieven van de verdieping van hun kijk op het leven, die zij daar kregen. Dit is een geluk voor onze samenleving. De geestelijk raadsman, de heer Lips, heeft hier in de afgelopen jaren goed en belangrijk werk gedaan.

Al deze activiteiten veroorzaken veel financiële zorgen. Naast het rijkssubsidie zijn er de subsidies van provincies en gemeenten. De debatten hierover, vooral in de gemeenteraden, zijn soms principiële, soms ook liefdeloos. Verder ontvangt het thuisfront bijdragen van organisaties en van leiders van het industriële leven. Helaas heeft het thuisfront te weinig contribuanten.

Het werk van het thuisfront is niet mogelijk zonder te steunen op een principiële grondslag. Buitenkerkelijk alleen is te negatief. Wij kiezen voor eerbiediging van de mens als geestelijk en zedelijk wezen. De mens maakt aanspraak op eerbiediging. Hij heeft daar juist en vooral recht op als hij in militaire dienst wordt geroepen om zich geplaatst te zien tegenover de consequenties, die macht en geweld in onze wereld oproepen.

Het Humanistisch Thuisfront veroverde zich in de afgelopen jaren rechten. De ongeduldigen menen, dat het te weinig is. De volhardenden echter zeggen, dat het bereikte de grondslag is voor verdere uitbouw van het werk. Rechten brengen ook plichten mee. Mogen deze plichten in humanistische kring alom worden verstaan. Met de hulp van velen zal het Humanistisch Thuisfront in de komende tien jaren tot groter

„Het mensbeeld in de hedendaagse kunst”

In de kunst gaat het altijd om de liefde. Maar daarmee is het net als met zingen: je moet er wat aanleg voor hebben.” Op deze lichtelijk badinerende wijze besloot Anna Blaman haar causerie over „Het mensbeeld in de hedendaagse literatuur”, die zij hield tijdens de landdag van de humanistische stichting „Socrates” – op 2 november in de Internationale School voor Wijsbegeerte.

Niet minder dan ruim 150 bezoekers luisterden sterk geboeid naar de rede, waarin Anna Blaman enkele van de na de oorlog in Nederland uitgekomen romans besprak en aantoonde, dat het daarin vooral gaat om de mens-in-opstand tegen de wanhoop, tegen de levensluiheid, vóór verdediging van de belangrijkste menselijke waarden en de menselijke waardigheid.

Paul Citroen – „Het mensbeeld in de hedendaagse beeldende kunst” belichtend – toonde aan, dat er daarin moeilijk van een mensbeeld kan worden gesproken, omdat de beeldende kunst voortdurend meer zich begeeft in abstracties. Maar hij meende toch, dat in en achter die abstracties altijd weer het beeld van hun schepers, mensen dus, waarneembaar, voelbaar is. Men zou dus beter kunnen spreken van het mensbeeld achter de hedendaagse beeldende kunst. „Ook de abstracte kunstenaar is mense-

ontplooiing komen. De kansen hiervoor zijn aanwezig, dat werd in de afgelopen tien jaren bewezen.

Verscheidene sprekers hebben daarna van hun sympathie getuigd; één van hen stelde daarbij bovendien een aanzienlijke schenking in geld in uitzicht. De voorzitter heeft hen allen bedankt en nog naar voren gebracht, hoezeer hem het werken in het thuisfront een genoegen is, mede omdat er mensen van verschillende politieke overtuiging elkaar zo goed kunnen vinden.

In één der zalen van „De Leemberg” werd vervolgens een tentoonstelling geopend van werkstukken van militairen, gemaakt in de werkplaatsen van de tehuizen in Havelte, Nunspeet en Amersfoort.

Met een alleraardigste cabaretvoorstelling voor de militairen uit de legerplaats Nunspeet werd de verjaardag besloten.

Lezingen voor de radio

9 november 8.45 uur (VARA): Prof. dr. J. J. Fahrenfort over „Nationalisme en humanisme”

16 november 8.45 uur (VARA): Prof. dr. G. Stuiveling over: „Het recht op zichzelf te zijn.”

23 november 8.45 uur (VARA): Dr. A. L. Constandse (onderwerp nog niet bekend.).

30 november 8.45 uur (VARA): P. N. Kruyswijk: „Ontnuchtering en surprise”.

De tekst van deze lezingen is verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, door storting of overschrijving op giro nr. 30.49.60 of door insluiting van f 0,25 aan geldige postzegels.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers
Redactiesecretaris: H. P. Danz, Schie-
weg 87c, Rotterdam, telefoon 80641
Administratie, abonnementen en ad-
vertenties: Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht
Advertentietarieven op aanvraag.
Kleine advertenties f 0,20 per woord
Abonnementsprijs voor leden van het
Humanistisch Verbond f 5,— per jaar,
voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—;
losse nummers f 0,30.

Erich Kästner: Over het verbranden

(In mei van dit jaar hield de P.E.N. club van West-Duitsland in Hamburg een bijeenkomst, waar ook het feit „herdacht” werd, dat 25 jaar geleden de nationaal-socialisten een groot opgezette boekenverbranding organiseerden. Daarover sprak de eminente opvoeder-schrijver ERICH KÄSTNER. Wij achten de inhoud van zijn rede belangrijk genoeg om die de lezers van M. en W., in vertaling, aan te bieden).

Dames en Heren, Zolang er boeken geschreven zijn, zijn er boeken verbrand. Zolang er eerstgeborenen zijn, bestaat er als antwoord haat. En omdat geest, geloof en kunst niet verkocht kunnen worden, niet voor een schotel linzen en tot geen prijs, wordt Esau tot een Kaïn en Jacob sterft als een Abel. De afgunst, die geen weg ziet, bewandelt de enige uitweg: de misdaad. Wie de tempel van Artemis niet bouwen kan... die moet naar de fakkel grijpen en hem aansteken. Maar alles begrijpen wil nog niet zeggen alles vergeven! En omdat de boete op de schuld wel in het strafwetboek volgt, maar niet in het boek der geschiedenis, moet men bijtijds schuld in de toekomst verhoeden. Daarover wordt gesproken.

Vandaag de dag, nu ook de natuurwetenschappen morele (of amorele) vakstudies geworden zijn is het nodiger dan ooit om a-moraliteit in de politiek en in de geschiedenis niet als een natuurlijke zaak te accepteren.

De geschiedenis van de geest en van het geloof is tegelijkertijd de geschiedenis van geesteloosheid en van bijgeloof. De geschiedenis van de literatuur en de kunst is tegelijk een geschiedenis van haat en nijd. De geschiedenis van de vrijheid is tegelijk de geschiedenis van

haar onderdrukking en de brandstapels zijn de historische snij- en brandpunten.

Als de onverdraagzaamheid de hemel verduistert, steken de duisterlingen de houtmijten aan en maken de nacht tot een feestdag. Dan voltrekt zich, in vuur en rook, de moord op de gijzelaar literatuur. Dan wordt het „pars pro toto” (een gedeelte voor het geheel. vert.) het „ars pro toto” (de kunst in dienst van het geheel. vert.).

Zolang er boeken geschreven zijn, zijn er boeken verbrand. Deze afschuwelijke stelling heeft de geldigheid en onverbrekelijkheid van een axioma. Hij gold voor de tijd der Romeinse soldatenkeizers en onder Kublai Khan, onder Cromwell en onder de Spaanse veroveraars, onder Savonarola, Calvijn en Jacobus van Engeland, onder de Jezuieten, de Dominicaners en de Puriteinen, in China en Rome, in Frankrijk, Spanje, Engeland, Ierland en Duitsland, voor Petersburg, Boston en Oklahoma City. Steeds weer toonden de vlammen hun lekkende wolvenhonger en altijd was het beste hun net goed genoeg. Zij vraten de werken van Ovidius en Propertius, van Dante, Boccaccio, Marlowe, Erasmus, Luther, Pascal, Defoe, Swift, Voltaire en Rousseau. Soms vraten zij de schrijver of de drukker bovendien. Of zij gaven licht, opdat de beul de aangeklaagden des te beter de oren afsnijden, de rechterhand afhaken of het neusbeen verbrijzelen kon.

Luistert u eens naar een paar zinnen uit een boek, en probeert u te raden, wie dat en wanneer hij het geschreven zou kunnen hebben! „Men heeft niet slechts de schrijvers maar ook hun boeken aangevallen, door speciale gevolmachtigden op te dragen, de geestelijke producten van de belangrijkste koppen openlijk op de

markt te verbranden. Natuurlijk meende men in dit uur de stem van het volk, de vrijheid en het geweten te kunnen doden. Men had immers bovendien de grote filosofen verdreven en alle ware kunst en wetenschap verbannen, opdat nergens meer het betere en waarachtige aanklagend zou optreden. Terwijl gedurende vijftien jaren juist zij, die geestelijk het sterkst leefden door een razernij van de leider omkwamen, hebben wij, enkelingen, niet slechts anderen, maar ook onszelf overleefd, omdat ons immers midden uit ons leven zovele jaren ontstolen werden, waarin wij van jonge, oude mensen geworden zijn, ... terwijl wij tot stomheid gedoemd waren.” Dit heeft Tacitus na het schrikbewind van Keizer Domitianus geschreven, die in 96 na Christus vermoord werd. Deze zinnen hebben achttien en een halve eeuw als een dag- en als een nacht-wake overleefd.

En Heinrich Heines verzen uit zijn „Almansor”: „Daar waar men boeken verbrandt, verbrandt men tenslotte ook mensen” golden weliswaar de Spaanse auto-da-fé's maar werden tot profetieën.

Het bloedige rood van de brandstapels dooft niet.

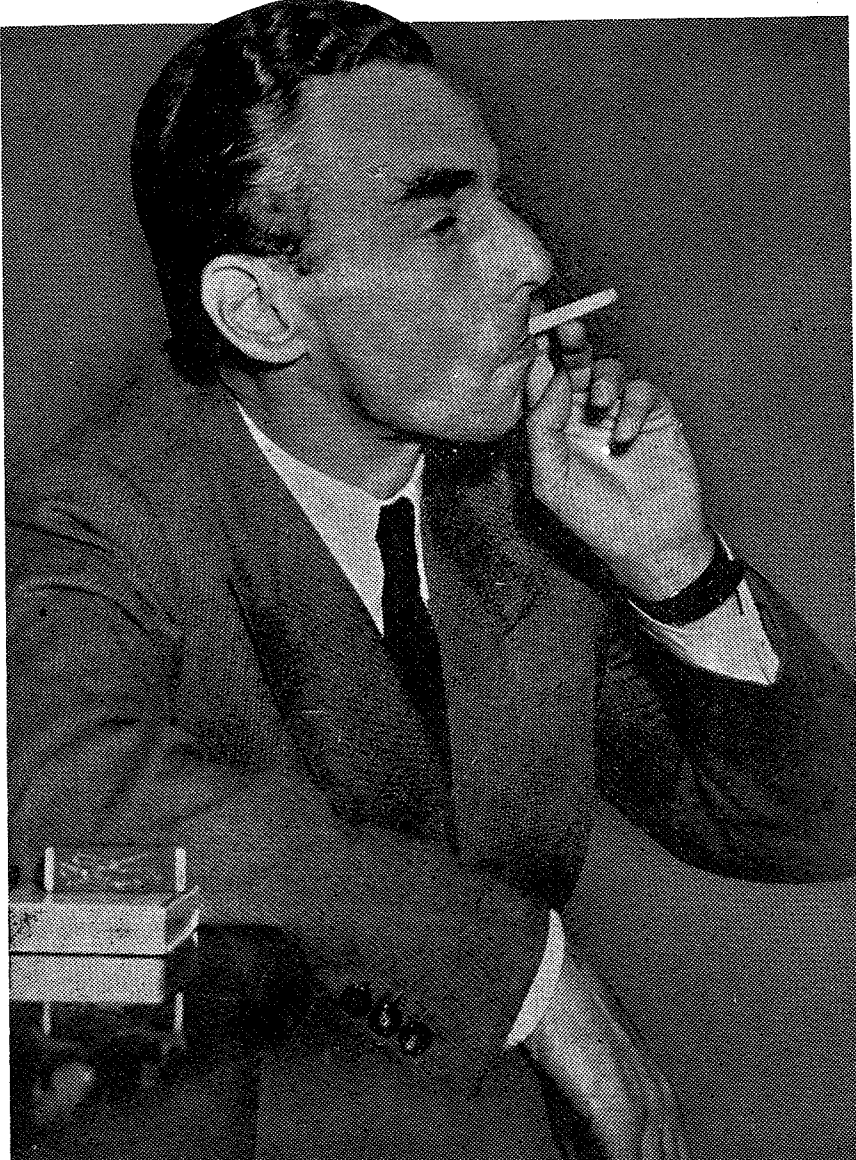
Een van deze brandstapels hebben wij met eigen ogen zien branden. Dat is precies een kwart eeuw geleden en daarom zijn wij vandaag bijeengekomen. Geheugen oefeningen, behoren niet minder ernstig en indrukwekkend te zijn dan godsdienst oefeningen. Dames en heren, wij zijn voor een geheugen oefening bijeengekomen.

Politiek is geschiedenis, die wij zelf beleven en op zeer belangrijke ogenblikken worden wij ons daarvan bewust. Toen op de 10e mei 1933 de Duitse studenten in alle universiteitssteden onze boeken bij stapels tegelijk in het vuur wierpen, voelden wij: hier voltrekt zich de politiek, hier wordt historie tot een feit. De vlammen van deze politieke brandstichting zouden niet te blussen zijn. Zij zouden om zich heen grijpen, oplaaien en Duitsland, zo niet geheel Europa, in verschroeide aarde veranderen. Het zou zo komen en het kwam zo. Het lag in de onnatuur van de zaak.

Zij hebben druk gebruik gemaakt van fakkel en vuur, die vuur-werkers van de macht. Het begon met het brandende gebouw van de Rijksdag en eindigde in de brandende Rijkskanselarij. Het begon met fakkeloptochten en eindigde met een lijkverbranding.

Tussen de brand in het gebouw van de Rijksdag en de boekenverbranding, dus tussen de 27e februari en de 10e mei 1933 werkten zij zonder lucifers en zonder benzine. Zij spaarden pek en zwavel. Het ging ook zo. De veldmaarschalk en rijkspresident kapituleerde in de garnizoenskerk in Potsdam. Dat gebeurde op de 21e maart. Twee dagen later kapituleerden, met uitzondering van de sociaaldemocraten, de partijen in de Krollopera. Een week later werden alle Duitse landen „gelijkgeschakeld”. Op de 1e april werd de boycot van de Joden ten tonele gebracht. Het was een mislukte vertoning en men schrapte het bloedige stuk voorlopig van het speelplan. Op de 7e april werden de „Gaulleiter” tot rijksstadhouders uitgeroepen. Op de 2e mei werden de vakverbonden opgeheven. Het ging twee maanden lang als aan de lopende band. Maar op de 10e mei had men weer vuur nodig voor de boeken.

De kleine manke duivel, niet die van Le Sage, maar die uit Rheydt in het Rijnland, als mens en als schrijver een mislukking, had het auto-da-fé feilloos georganiseerd. Een Münchense krant schreef: „De terechtstelling van

Erich Kästner

8 november 1958

an boeken

de geesteloosheid zal op hetzelfde ogenblik in alle universiteitssteden van Duitsland voltrokken worden. In een grote reportage tussen 11 en 12 uur 's nachts zal tegelijkertijd de Deutschlandsender het verloop ervan uit zes steden, waaronder ook München, meedelen. Reeds eerder wierpen Duitse studenten ten aanschouwen van het hele volk een stapel boeken in het vuur. Dat gebeurde honderd jaar geleden op de Wartburg, en de achttwintig werken die de vlammen toen grepen... waren werken van huichelaarij en verknechting, door beulsknechten, kruideniers en driestuiverszielen in dienst van hun heersers neergeklad. En nu worden zij wederom voor het gerecht gedaagd en wederom richt een Duitse student de vernietigende brandstapel voor hen op."

De vergelijking met het Wartburgfeest anno 1817 te maken, met het verbranden van enige Pruisische politievoorschriften, benevens enige werken van Kotzebue en van een schrijver genaamd Schwalz, de vergelijking van een grap met het verbranden niet van de „Duitse geesteloosheid”, maar van de Duitse geest, dat was een onbeschaamdheid zonder weerga. „Al is de leugen nog zo snel...” zei men toen reeds. Wat hadden dan de boeken van Heinrich en Thomas Mann, van Döblin en Leonhard Frank, van Werfel en Wassermann, van Brecht en Renn, van Alfred Neumann en Polgar, van Stefan Zweig en Lernet-Holenia, van Heuss en Rathenau, van Sigmund Freud en Lindsay, de vertalingen van de boeken van Sinclair, Barbusse en Gorki, van Wells, Jack London, Dos Passos, Hasek, Hemingway en James Joyce, met de mentaliteit van huichelaars en slavenzielen, laat staan met Pruisische politievoorschriften te maken? Het aantal van de auteurs wier boeken verbrand werden, loopt in de honderden. Enige van deze schrijvers zitten vandaag in ons midden. Waren wij kruideniers en driestuiverszielen?

De leugenaar wist hoe infaam hij loog. Hij nam niet eens de moeite zijn haat en nijd op meer intelligente wijze te uiten en hij had gelijk. Want „de Duitse student richtte de vernietigende brandstapel op”, zoals het zo fraai gezegd werd, ook zonder dat. In de Münchener Zeitung van de 5e mei 1933 staat verder: „Er zal wel een flinke stapel komen, want niet alleen de studenten zijn aangemaand hun boekenkasten te zuiveren maar de hele bevolking is daartoe opgeroepen, en vooral uit de uitleen- en volksbibliotheken verwacht men grote bijdragen. En daarom staan vandaag al vrachtwagens bij de studentenverenigingen gereed; zij hebben zich voor het vernietigingswerk zelfs al met een pyrotechnische firma in verbinding gesteld. 's Middags zal de stapel al opgebouwd worden. Een goed uur lang zullen de vlammen wel voedsel kunnen vinden."

Een goed uur lang! Het was voor Duitsland en de wereld geen goed uur. De vuren brandden op het plein voor de opera in Berlijn, op het Koningsplein in München, op het Slotplein in Breslau, voor de Bismarckzuil in Dresden, op de „Römerberg” in Frankfurt. Ze laaiden in iedere Duitse universiteitsstad. De studenten hielden in hun bruine uniformen een erewacht. De stormriem onder de academische kin. In Berlijn hadden zij zich voor de universiteit en de bibliotheek opgesteld, keken naar de brandstapel en keerden hun „Alma Mater” en de standbeelden van de gebroeders Humboldt aan de hoofdingang de rug toe. Zij keken stoer recht voor zich uit, de studenten, naar de brandstapel, waar de kleine „duivel uit het doosje” schreeuwde en gesticuleerde en waar hun medestudenten de boeken bij honderd kilo tegelijk in het vuur gooiden. Dames en heren, ik heb gevaarlijker, dodelijker dingen beleefd, maar iets gemeners

niet! „Een revolutionnair moet alles kunnen!” brulde het verpersoonlijkte minderwaardigheidscomplex uit Rheydt. „Hij moet even groot zijn in het afbreken van het waardeloze als in het opbouwen van het waardevolle.” En de Frankfurter Zeitung van de 11e mei schrijft: „Nooit, meende hij, zouden jonge mannen zoals nu het recht hebben, met Ullrich von Hutten uit te roepen: O Jahrhundert! O Wissenschaften! Es ist eine Lust zu leben!” („O eeuw, o wetenschappen, het is een lust te leven.”)

Wat was er, afgezien van het afschuwelijke schouwspel, die avond gebeurd? Had ook ditmaal de door de duivel bezeten onderofficier en de dakloze uit Braunau a/d Inn gebruld? Hadden zijn plundersaars en zijn gepeupel de boeken in het vuur geworpen? Neen. Iets veel verschrikkelijkers, iets ondenkbaars was er gebeurd: een doctor in de filosofie, een leerling van Gundolf, had de Duitse studenten aangemaand, eigenhandig de Duitse geest te verbranden. Het was moord en zelfmoord tegelijk. Het geestelijke Duitsland bracht zich en de Duitse geest om het leven en de organisator, ook hij en juist hij, was, zoals hij dat placht te formuleren, een werker met het hoofd. Het was niet alleen moord en niet alleen zelfmoord, het was moord als bloedschande, het was wiskundig uitgedrukt, massamoord en zelfmoord tot de derde macht.

Te doen bleef er nu niets meer over. Dat volkomen negatieve sprak „de grootste Duitse filosoof van onze eeuw,” ook hij een leerling van een Joods geleerde, uit in zijn rectoraatsrede voor de Freiburgse studenten in november van hetzelfde jaar, toen hij zei: „Geen leerstellingen en ideeën moeten de regels van uw zijn wezen. De leider zelf en hij alleen is de huidige en toekomstige werkelijkheid en de wet daarvan.” Ik geloof en hoop, dat hem, de grootste filosoof van onze glorieus eeuw, Socrates en Seneca, Spinoza en Kant, eens in het Pantheon, niet de hand zullen reiken.

Hier zou ik mijn eerlijke bewondering en eerbied willen uitspreken voor een andere filosoof: Eduard Spranger, een van mijn leermeesters in Leipzig – al zal hij dat niet meer weten – ons PEN-lid en zoals wij allen weten, een man uit één stuk. Hij legde demonstratief zijn professoraat aan de Berlijnse universiteit neer en motiveerde deze stap zelfs in een persconferentie. Ook Alfred Weber, de zojuist overleden nestor van ons PEN-centrum, mogen wij hier met droefheid en eerbied herdenken.

Maar het eergevoel, en de tegenstand in het klein baatten niets. Ook de zelfmoorden en de emigratie van hoogleraren konden niet helpen.

De bloedschendige, de perverse „coup” was gelukt. Men had zich aan zichzelf verraden. De nieuwe Judas had iets onmogelijks tot stand gebracht: hij had, voor het oog van de menigte en de uitgezonden gerechtsdienaren, zich zelf gekust.

Dames en heren, een herdenkingsuur moet een geheugenoefening zijn, en nog iets meer. Wat zou het baten, als het alleen diende ter herinnering aan boze tijden maar niet ter herinnering aan onze eigen houding? Dat wil, hier en nu, voor mij niet meer en niet minder zeggen dan: aan mijn houding? Ik ben maar een voorbeeld naast andere voorbeelden. Maar daar ik mijzelf iets beter dan anderen ken, moet in mijn redevoering ook ik enigszins ter sprake komen.

Ik heb mij, toen reeds en sindsdien menig keer, afgevraagd: „Waarom heb je de 10e mei 1933 op het plein voor de Opera in Berlijn niet geprotesteerd? Had je, toen de doortrapte schavuit al die namen en ook de jouwe in de microfoons brulde, niet terug moeten schreeuwen?” Dat ik dan nu niet hier zou staan, daar gaat het nu niet om. Niet eens het feit, dat het doelloos geweest zou zijn, is hier aan de orde. Helden en martelaren stellen zulke vragen niet. Toen wij Carl von

Ossietzky vroegen heimelijk de grens over te gaan – alles was voorbereid – zei hij na kort nadenken: „Het is voor hen onaangename als ik blijf,” en hij bleef. Toen men de toneelspeler Hans Otto, mijn klasgenoot, in de Prinz Albrechtstrasse al half dood geslagen had, zei hij, voordat de moordenaars hem uit het venster op de binnenplaats wierpen, terwijl het bloed hem over 't gezicht stroomde: „Dit is mijn mooiste rol.”

Hij was niet alleen op het toneel aan de „Gendarmenmarkt” de jonge held. Laten wij deze beide mannen in eerbied gedenken! En ons afvragen, of wij evenzo gehandeld zouden hebben!

Toen ik in die tijd, naar aanleiding van de amateurkampioenschappen, in het Berlijnse sportpaleis zat en toen tot mijn verrassing bij het gejuich over elke overwinning de bezoekers opstonden, de arm omhoog staken en de beide liederen zongen, was ik de enige die bleef zitten en zweeg. Honderden loerden dreigend naar mij. Na iedere wedstrijd werd de belangstelling voor mij groter. Toch liep dit zijdelingse gevecht op die avond, tussen het sportpaleis en mij, nog goed af. Het bleef onbeslist. Wat ik gedaan, juist gezegd, wat ik niet gedaan had, was zeer zeker geen heldendaad geweest. Ik had alleen walging gevoeld. Ik was alleen passief gebleven. Ook toen, en zelfs toen, toen onze boeken brandden.

Ik had ten aanzien van de brandstapel niet geschreeuwd. Ik had niet met mijn vuist gedreigd. Ik had hem alleen in mijn zak gebald. Waarom vertel ik dat? Waarom reken ik mij tot hen, die kleur bekend hebben? Omdat er, telkens wanneer over het verleden gesproken wordt, ook sprake is van de toekomst, maar niemand ter wereld en niemand onder ons de vraag naar de moed beantwoorden kan, voordat die werkelijk van hem geëist wordt. Niemand weet, of hij hoort tot het slag mensen, waaruit het beslissende ogenblik helden vormt. Geen volk en geen élite mag de handen in de schoot leggen en er op hopen, dat er, wanneer het ernst wordt, bittere ernst, voldoende helden aanwezig zullen zijn.

En al protesteerden zij met het woord en met de daad, die enkelen en die duizendtallen – zij zouden te laat komen. In de moderne democratische staat wordt de held tot een anachronisme. De held zonder microfoons en zonder echo in de kranten wordt tot een tragische hansworst. Zijn menselijke grootheid, hoe onbetwist die mag zijn, heeft geen politieke gevolgen. Hij wordt een martelaar. Officieel sterft hij aan een longontsteking. Het wordt een doodsannonce zonder naam.

Tegen de gebeurtenissen van 1933 tot 1945 had men uiterlijk in 1928 de strijd moeten aanbinden. Later was het te laat. Men mag niet wachten, tot de strijd om de vrijheid landverraad genoemd wordt. Men mag niet wachten, tot uit de sneeuwbal een lawine geworden is. Men moet de rollende sneeuwbal stuk trappen. De lawine houdt niemand meer tegen. Die komt pas tot rust, als hij alles onder zich begraven heeft.

Dat is de les, dat is het resultaat van datgene, wat ons in 1933 overkwam. Dat is de gevolgtrekking die wij uit onze ervaringen moeten maken. Dreigende dictaturen kunnen alleen bestreden worden, eer zij aan de macht gekomen zijn. Het is een kwestie van het juiste tijdstip, niet van heroïsme. Toen Ovidius zijn „Principiis obsta!” schreef, toen hij uitriep: „Vecht tegen het begin!” dacht hij aan meer symbolische onderwerpen. En ook toen hij verder ging: „Sero medicino paratur!” dus zo ongeveer: „Later helpen geen zalfjes meer!” dacht hij niet aan politiek en dictatuur, maar toch is zijn vermaning in ieder en ook in ons geval van kracht. Toch heeft zij ook hier en heden geldigheid. Toch geldt zij altijd en overal.

Dames en heren, ik dank U voor Uw aandacht.

Toneel à la carte

„Je doet het wel weer!” heeft de redactie gedecreteerd. En dus doe ik het, maar... wát eigenlijk? Wat wordt er van mij verwacht? Wat is – om het plechtiger te zeggen – de functie van deze rubriek?

En nu blijkt, dat je met een opschrift niet voorzichtig genoeg kunt zijn! Getroffen door de verscheidenheid van wat ons in de eerste maandag van het toneelseizoen is voorgeschoteld, heb ik op een vermetel moment deze titel neergeschreven. Zo'n overzicht moet toch een naam hebben, en och, deze verplicht nog tot niets. Dat dacht ik, maar ondertussen – ik heb er nu al last van! Want nu ik me afvraag, wat ik eigenlijk in deze praatjes moet doen, nu kan ik mij niet meer zo gemakkelijk losmaken van mijn eigen ondoordachte beeldspraak: moet ik alleen schrijven over de toneelgeruchten, die de toevoeging verdienen „speciaal aanbevolen”, of moet ik als een ervaren ober, die zijn publiek ook tegen boze kokspraktijken beschermt, vooral discreet waarschuwen: „Misschien zou u toch beter iets anders...?”

Ik neem aan, dat de positieve kant van mijn taak het belangrijkste is, maar mij helemaal van waarschuwingen onthouden zal ik toch niet, ook al voorzie ik dat de uitwerking daarvan niet groot zal zijn. Dat zal b.v. het geval zijn bij „Oscar”, de franse klucht waarin Ko van Dijk zo'n „daverend lachsucces” oogst. Een gelukkige greep van de Nederlandse Comedie kan ik dit niet vinden. O, natuurlijk, men kan wel lachen, misschien zelfs wel gieren en brullen, maar het is de in wezen vreugdeloze lach van een „lollig avondje-uit”. Veel beter dan dit kolderstuk is het nog van het vorige seizoen overgebleven „De Kraanvogels” van Marcel Aymé. Ook dit stuk verloopt in de klucht, maar de eerste bedrijven hebben het niveau van een blijspel en er wordt voortreffelijk gespeeld, vooral door Frans van der Lingen als de veelgeplaagde directeur van een drilschool – de man, die zich er over klaagt, dat hij weliswaar een serie lezingen over Plato kan houden, maar helaas Plato...

nooit gelezen heeft! – en door Luc Lutz als zijn schoonzoon, die ontdekt dat hij bij een bepaalde maanstand in staat is de mensen in vogeltjes te veranderen en van dit verrassende vermogen gebruik maakt, als het niet anders kan... De Haagsche Comedie geeft de door Paul Steenbergen geregisseerde vertoning een programma-inleiding mee, waarin de dramaturge suggereert, dat er achter die vogeltjes-vondst wie weet wat

Toneelpraatje

voor diepe wijsheid schuilgaat, maar als men deze pretentie verwaarloost, kan men aan dit blijspelletje een genoegelijke avond beleven, waarbij men dan het goedkope slot wel op de koop toe neemt.

Nog weer aardiger vond ik de voorstelling door de Rotterdammers van de oude Klucht van Feydeau „Hotel het Paradijs”, die ook al in het eind van het vorige seizoen is opgevoerd. De belevenissen van de onhandige architect, die zich in een erotisch avontuur stort met zijn buurvrouw, en belandt in een louche hotelletje, waar hij alles kan vinden behalve nu juist de vervulling van zijn begeerten, zijn op zichzelf volkomen onbelangrijk, maar Ton Lutz maakt van deze onfortuinlijke rokkenjager een zo kostelijk dwaze, en toch ook zo menselijke figuur, dat het alleen al de moeite waard is dit prachtige met tal van fijne trekjes opgebouwde spel te gaan zien! Maar de hele voorstelling zit perfect in elkaar. Ook b.v. Henny Orri als het willige, zich verwaarloosd voelende vrouwtje, Adolf Rijkens als de buurman, en Leo de Hartogh als een achterneef die met drie dochters komt logeren, zijn precies wat ze moeten we-

zen, en Bob de Lange, die al eerder getoond heeft de sfeer van Feydeau uitstekend aan te voelen, heeft het stuk voortreffelijk geregisseerd.

Als wij nog een trapje hoger stijgen komen we terecht bij het blijspel „Olympia” van Molnar, waarvan de Haagsche Comedie onder regie van Joris Diels een allercharmantste voorstelling geeft. Een Hongaarse ritmeester waagt het zijn ogen op te slaan naar de prinses Olympia, een jonge weduwe, die allerminst ongevoelig is voor zijn avances en hem eerst duidelijk, al te duidelijk aanmoedigt. Gewaarschuwd en aan haar plicht(!) herinnerd door haar moeder, wordt zij zich bewust van het gevaar, dat het onvermijdelijke geroddel ook de keizer ter ore kan komen. „De blauwe ogen van de keizer” – onder deze titel is het stuk een vijftienvintig jaar geleden gespeeld – beheersen het leven van deze aartshertoginnen, die weten wat zij aan hun stand verplicht zijn. Met honende woorden slaat Olympia het aanbod van de ritmeester af. Maar deze neemt wraak: hij laat zich ontmaskeren en arresteren als een internationaal bekende oplichter, morgen zal de hele jaloerse hofkliek weten, hoe prinses Olympia zich heeft ingelaten met een boef, die zij zelfs heeft laten aanbevelen aan de keizer! Het schandaal is onvermijdelijk, tenzij de arrestatie niet doorgaat en de pseudo-ritmeester vóór de morgen over de grens verdwijnt. Hij is daartoe bereid onder één voorwaarde: dat Olympia aan de oplichter schenkt wat de ritmeester werd geweigerd. Olympia brengt het offer, niet zonder overtuiging... Maar de volgende morgen begroet haar vader, de generaal, de „oplichter” als een van zijn oud-leerlingen, en de ritmeester kan op zijn beurt Olympia, die hem haar liefde bekend, de rug toedraaien. Met een even tragisch accent eindigt dit blijspel. Naar de voorstelling te kijken is een vreugde voor oor en oog. Ida Wasserman was weer – ik zal haar in deze kroniek nog vaker moeten noemen! – voortreffelijk – als de trotse aartshertogin, die haar positie begrijpt, Elisabeth Andersen was als de liefde wekkende en helaas ook liefde voelende Olympia niet minder, en Joris Diels was een kostelijke generaal, die het laatste bedrijf beheerste. Coen Flink speelde de ritmeester met warmte en élan, maar men zou geloof ik hem – en de regisseur! – kunnen vragen, of er aan zijn spel niet één verdieping ontbrak. Doordat zijn beledigd-zijn te weinig voelbaar werd, was hij meer de oplichter, die voor ritmeester heeft gespeeld, dan de ritmeester, die *speelt* voor de oplichter, die voor ritmeester heeft gespeeld. Johan Valk was een prachtige domme politie-officier, en Kitty Kluppel en Gijsbert Tersteeg completeerden de uitstekende bezetting. Een voorstelling, die ik van harte kan aanbevelen!

Van de Rotterdammers zag ik nog „Heeft iemand nog iets?”, een niet erg belangrijk, maar wel onderhoudend „spel uit het zakenleven”. De rollen van de vergaderende mannen waren niet allemaal sterk bezet – de besten waren Adolf Rijkens, Pim Dijkers, Wim Grelinger en Leo de Hartogh – maar het pretentie-loze stuk is het aanzien heel wel waard.

Veel hoger mikte de Haagsche Comedie met „Het geschonden geweten” naar de roman „The Power and the Glory” van Graham Greene. „De stof”, zegt de programma-inleiding, „voor het Geschonden Geweten is niet verzonnen; de figuur van de hoofdpersoon evenmin. Het land dat Greene bezocht werd destijds geregeerd door een diktator die alle kerken liet vernielen, en verbitterd jacht maakte op priesters. Zij werden allen verdreven of vermoord, behalve één van hen, die tien jaar achtereen aan de vervolging wist te ontkomen en zijn plicht zo goed hij kon bleef vervullen.”

Ik heb de roman niet gelezen, en ik wil graag aannemen, dat Greene van het leven van deze „whiskey-priester” – hij is aan de drank en hij heeft een kind bij een boerevrouw – een boeiende, en misschien zelfs wel aangrijpend verhaal heeft gemaakt. Maar Denis Cannan en

Elisabeth Andersen speelt de titelrol van Ferenc Molnar's romantische blijspel „Olympia”, door de Haagsche Comedie onder regie van Joris Diels. Men ziet Elisabeth Andersen hier samen met Coen Flink, die de rol van ritmeester Barna vertolkt.

IK denk er ZO over

Over tijdelijk en eeuwig heil

In zijn tiende „Ontmoeting over humanisme” vertelt onze geestelijk verzorger, de Heer C. H. Schonk, van een christelijk zendeling, die naar eigen zeggen de klap van zijn leven kreeg, toen naast het zijne een mohammedaans ziekenhuis werd opgericht. Schonk bekent, dat hij het moeilijk vindt, zo'n uitval te betwijfelen; hij laat ruimte voor de mogelijkheid dat de zendeling gelijk zovelen van zijn geloofsgenoten het eeuwig heil der inlanders oneindig belangrijker vindt dan hun tijdelijke aardse heil en dat de man dus in een gewetensconflict verkeert; vervolgens beweert hij, dat humanisten „van die gewetensvraag natuurlijk geen weet hebben.” In de loop van zijn verhaal wordt dat nog een paar maal onderstreept.

Nu peins ik er niet over die zendeling in bescherming te nemen. Maar een vraag, die de vreugde van mijn Verbondslidmaatschap van het begin af een beetje vergald heeft kwam bij de lezing van Schonks stukje weer met kracht bij mij op. Is het nu zo, dat wij als humanist geen gewetensconflicten kennen, die met zo iets als „eeuwig heil” te maken hebben? Licht dat in de beginselverklaring van ons Verbond besloten? Ik kan het er gelukkig met de beste wil niet in vinden en ben van mening, dat deze particuliere overtuiging, ook al wordt die door het merendeel van de leden misschien wel gedeeld, door vooraanstaande figuren in een officieel orgaan niet als iets vanzelfsprekends dient te worden geventileerd.

Men begrijpe mij goed: het gaat mij hier niet om dat „eeuwig heil” zelf. Nog veel minder om een zodanig heil, waarvoor het tijdelijk geluk van mensen zonder meer zou moeten wijken. Het gaat mij om de vraag of ons Verbond een zuiver „diesseitige” levensbeschouwing als de zijne erkent of dat het – maar dan graag ruiterlijk en zonder de gedachte aan tweederangsleden te laten opkomen – ook ruimte laat voor andere overtuigingen.

Ik zou het op prijs stellen op deze vraag ant-

woord te mogen ontvangen. Dat zou niet alleen mij, maar stellig ook anderen – leden en buitenstaanders – een vurig gewenste helderheid verschaffen. Bij voorbaat dank.

J. M. ROELOFSEN.

Commentaar

Wie kan zo schrijven, dat hij alles zegt, wat in een bepaald verband nog meer gezegd zou kunnen worden? Ik niet. Toch al niet, en zeker niet in een min of meer speels stukje, dat naar zijn aard niet de intentie had een alle aspecten van het opgeworpen probleempje omvattende verhandeling te zijn. Helemaal begrijpen wat Roelofsen bedoelt, doe ik niet. Dat kan natuurlijk aan mij liggen, maar ook aan hetzelfde verschijnsel, dat het niet eenvoudig is, alles zo te zeggen, dat er geen vragen meer rijzen.

Maar blijkbaar kon mijn stukje gedachten doen opkomen, die ik niet bedoeld had er in te leggen.

Ik haast mij daarom te verklaren, dat er in het Verbond alle plaats is voor mensen die „geen zuiver diesseitige” levensbeschouwing hebben en dat zij in geen enkel opzicht als tweede-rangsleden worden beschouwd. Het is precies, zoals Roelofsen het zegt: De beginselverklaring laat daar alle ruimte voor open. Slechts met die beperking, dat men bereid moet zijn z'n denken, dus ook z'n denken omtrent Diesseitigheid, redelijk te verantwoorden.

Ik wil nog verder gaan om elke gedachte aan discriminatie van verbondsleden, als die dan uit mijn stukje gelezen zou kunnen worden, weg te nemen. Ik wil dan – en dan nu zo duidelijk als mij mogelijk is – verklaren, dat ik het geheel met Roelofsen eens ben, dat wij, als humanisten, gewetensconflicten kunnen hebben die „met zo iets als eeuwig heil te maken hebben”. Tussen de aanhalingstekens neem ik de vage omschrijving „zo iets als eeuwig heil” van Roelofsen over, om-

Pierre Bost hebben van de roman geen stuk en van de hoofdpersoon geen levende toneelfiguur kunnen maken. De groots opgezette vertoning onder regie van Albert van Dalsum verveelde vaak, was hier en daar flink teatraal, en kon ontroeren noch overtuigen. Zelfs de grootse toneelspelerskunst van een Steenberg kon hier geen redding brengen.

Teleurstellen deed ook het jeugdwerk van Tennessee Williams „Orpheus daalt af”. Het was allemaal te erg, te zwaar, te... melodramatisch. En de regie van Richard Flink, die het stuk in een tergend langzaam tempo liet spelen, verergerde nog de gebreken van het stuk. Intussen, een mislukte Tennessee Williams is toch nog altijd... Tennessee Williams, en Caro van Eyck heeft weer eens de gelegenheid gekregen te overtuigen van haar groot talent, en deze kans met beide handen aangegrepen. Zij was de dochter van een Italiaanse dranksmokkelaar, wiens huis en hof indertijd in brand is gestoken door de Ku-Klux-Klan, omdat hij de stommiteit had begaan aan „nikkers” te tappen. De vader vindt bij deze strafbepaling de dood, de dochter, in de steek gelaten door haar minnaar, heeft zich laten kopen door een veel oudere man, die doodziek is en naar wiens dood zij snakt. De Orpheus die in deze hel afdaalt, is een jonge gitaarspeler, voor wie de ou-

dere, door het leven verbitterde vrouw een hartstochtelijke liefde opvat. Als zij tot haar verrukking van deze jonge man een kind verwacht, staat de ten dode gedoemde echtgenoot van zijn sterfbed op, verraaft dat hij indertijd behoort heeft tot de bende brandstichters, en schiet tenslotte zijn overspelige vrouw dood om dan de gitaarspeler door de sheriff en zijn rakers wegens moord te laten lynchen. Tennessee Williams is blijkbaar geobsedeerd door de gruwelijke beelden uit zijn kindertijd, en het is begrijpelijk dat hij die van zich af heeft willen schrijven. Maar hoe zeer hij er ook hier al in geslaagd is boeiend toneel te schrijven, overtuigend heeft hij dit melodrama niet kunnen maken. Naast Caro van Eyck vielen op in de eerste plaats Maxim Hamel, die de zware rol van Orpheus heel mooi heeft gespeeld, en verder Mia Goossen als de vrouw die geen man met rust kan laten en Elly van Stekelenburg als de door gruwelijke visioenen bezochte vrouw van de sheriff.

Het beste had ik voor het slot bewaard. Maar nu dit overzicht al te lang dreigt te worden, moet ik hier voorlopig met een warme aanbeveling volstaan. „De Humorist” (The Entertainer) waarvan de Haagsche Comedie een schitterende voorstelling heeft, mag geen toneelliefhebber zich laten ontgaan. Op stuk en voorstelling kom ik later uitvoerig terug.

LIBBE VAN DER WAL.

dat ik er, misschien net als Roelofsen, niet zo heel veel meer van zeggen kan. In mijn stukje had ik het over het eeuwige heil, zoals christenen dat bedoelen en dat wel nauwkeuriger, namelijk godsdienstig bepaald is. Tegenover een dergelijk godsdienstig eeuwig heil heeft de humanist geen gewetensconflicten. Dat laat zich, misschien met enige goede wil, uit mijn stukje lezen.

Op dat andere aspect, van dat er misschien toch op andere wijze ook door humanisten van een gewetensconflict, dat met zo iets als eeuwig heil te maken heeft, zou kunnen worden gesproken, ben ik niet nader ingegaan. Ik zie daar wel enige aanknopingspunten voor, al kan ik ze moeilijk onder woorden brengen. Ze liggen in de sfeer der beleving. Men kan het mens-zijn zelf ervaren als uitdrukking van een kosmisch gebeuren en zo zich in relatie weten te staan met iets van eeuwigheidskarakter. Volledig mens-zijn zou dan betekenen volledig deelhebben aan, volledig in harmonie zijn met eeuwige waarden. Men zou dat kunnen noemen: deelhebben aan het „eeuwige heil”. Een tekort schieten in het menselijke kan dan het gewetensconflict oproepen tegenover de eeuwigheidswaarden, waaraan men niet voldoet. Op deze wijze gedacht en gevoeld is ook voor de humanist allerlei tijdelijk heil ondergeschikt aan eeuwige waarden, respectievelijk aan het eeuwige heil en heeft ook hij permanent last van het gewetensconflict tussen tijdelijk en eeuwig heil.

In deze geest heb ik 't zelf altijd sterk gevoeld. Mij dunkt, Roelofsen en ik staan niet ver van elkaar. Maar deze aanvulling moest er dan klaarblijkelijk nog bij. Tenzij Roelofsen 't nog heel anders heeft bedoeld.

C. H. SCHONK

De mens in het bedrijf

III.

De baas

In de afdeling van baas Hansen zijn de tussenmenselijke verhoudingen niet zo goed als in de andere afdelingen. Het is niet eenvoudig om daarvan de oorzaken te vinden. De personeelsleden, die onder hem staan, laten niet veel los. Hij is een man van de oude stempel. In „zijn tijd” was alles veel beter. De jeugd van tegenwoordig is maar een hopeloos geval.

Hij is trouw in de leer. Hij weet alles van machines, de zonde en de genade, alleen... van mensen begrijpt hij weinig.

Dit kwam op een goede dag naar voren toen een flinke nieuweling op zijn afdeling kwam. Een uitstekend vakman, die van wanten wist. Na twee dagen kwam hij zijn ontslag vragen. In het exit-interview kwamen zijn bezwaren op de prop-

Tegen het werk en de werkomstandigheden had hij geen bezwaar. Het was de baas, die het 'em deed. Wat deed de baas dan of wat liet hij na?

De eerste dag had de baas hem al lastig gevallen over geloofskwesties. De tweede dag was hij wat verder gegaan en had geïnformeerd naar het huwelijksleven van de nieuweling, waarbij de baas vooral geïnteresseerd bleek te zijn in het seksuele leven van man en vrouw.

De nieuweling was niet te bewegen om te blijven.

De baas is ernstig onder handen genomen. Hem werd medegedeeld, zijn optreden zeer beslist te wijzigen of te vertrekken.

Deze zielepeuteraar is in de grond van de zaak een zielige peuteraar, die vermoedelijk zelf heel veel in het leven tekort komt.

K.

Misverstand?

Er moet een misverstand zijn tussen de heer Veen en mij. Als gevaar voor het moderne humanisme zie ik de overschatting van feitenkennis. Hoe die zich ook uitbreidt, nooit zal de mens weten, waardoor alles ontstaat en vergaat, nooit zal hij de gespletenheid van het leven kunnen verklaren in zijn uitersten van verschrikking en schoonheid.

Was het huiveringwekkende er alleen, dan zou maximale feitenkennis het leven niet zinvol voor ons maken; in elke noodtoestand spreekt het gevoel en vraagt het verstand „waarom?” en het verstand kan niet antwoorden.

De grote waarde van het moderne Humanisme ligt voor mij hierin, dat het op noodtoestanden reageert met de daad, met menselijkheid. Daarom ben ik lid van het Verbond en wens het een zo wijd mogelijke sfeer, waarin tegelijk de begrenzing van het menselijk denken en de ondoorgrondelijkheid van het mens-zijn wordt erkend.

Tegenover vertwijfelen aan mensbestaan stelt Einstein een niet meer verstandelijk te verklaren „weten van het voor ons ondoorgrondelijke, van de manifestaties der diepste wijsheid en stralendste schoonheid.” Dit „weten en voelen” is voor Einstein „de ware religiositeit”.

Hoe zou ik dit standpunt als gevaarlijk zien? — het is mijn eigen standpunt.

F. REDDINGIUS-SALOMONSON

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

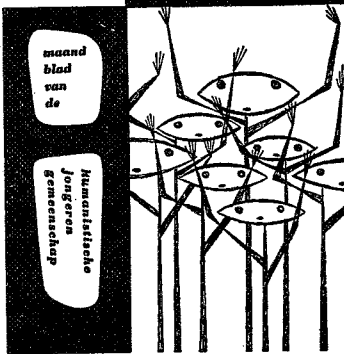
WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel:

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris J. IJSSENEGGES, Stadionkade 51, Amsterdam

LIBERTYN

Wat leeft er onder de jongeren?

maandblad h.j.g.

redactie secr.: johan hardick, spijkerstraat 42, arnhem
administratie: tine bouterse, kijkduinstr. 58 III, amsterdam

abonnement f 2.— per jaar

postgiro 584802 t.n.v. penningm. h.j.g. te hardinxveld-giessendam.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN

Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam

Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 5.— per jaar

IHEU brochures

Wij vestigen in het bijzonder de aandacht op de volgende uitgaven van de International Humanist and Ethical Union

Radio-Active Fallout and Human Progress by

H. J. Muller f 0.75

Proceedings Second Congress (1957) f 5.00

Information Bulletin, verschijnt 4 maal per jaar, abonnementsprijs per jaar f 3.00

Bestellingen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht

Ook Uw buitenkerkelijke buurman interesseert zich voor „Mens en Wereld”.

Laat het hem lezen en maak hem abonnee!

CREMATIE

Heeft U reeds een codicil geschreven? Wacht niet tot het te laat is.

Op verzoek worden codicil-formulieren gaarne toegezonden.

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon 1700-554797

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en bovendien lid is van de P.v.d.A.

sluit U dan aan bij de **HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP** in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer van ons maandblad „VERNIEUWING”

Het secretariaat der H.W.G., Haagweg 210, Leiden, verstrekt U gaarne inlichtingen

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur, wil een blad zijn voor de verdieping van de humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Dr. H. Freudenthal, F. P. Huygens, Dr. B. W. Schaper, Prof. Dr. G. Stuiveling en Prof. Dr. Libbe van der Wal.

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

Gratis proefnummers kunt u aanvragen bij het secretariaat van:

HUMANISTISCHE STICHTING SOCRATES

Oudegracht 152, Utrecht